

ข้อมูลชุมชนบ้านท้ายเขา ตำบลน้ำเขียว อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชน

หมู่บ้านท้ายเขา เป็นหนึ่งใน 4 หมู่บ้านของตำบลน้ำเขียว อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด มีประวัติของชุมชนที่ยาวนานกว่า 200 ปี โดยตามที่มีข้อมูลบันทึกไว้กล่าวว่ากลุ่มชาวไทยมุสลิมเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่บริเวณนี้ ตั้งแต่สมัยที่ไทยทำสงครามกับญวนในประเทศเขมร (หรือ แวก “จาม” ที่อพยพเข้ามาอยู่ฝั่งไทยเนื่องจากฝรั่งเศสบังคับเรื่องการนับถือศาสนา) ที่ซึ่งตรงกับสมัยของรัชกาลที่ 3 หลังจากเข้ามาตั้งบ้านเรือนจึงสร้างมัสยิดขึ้นที่บ้านน้ำเขียวชื่อ “มัสยิดอัลกุบรอ” โดยใช้ไม้โก่งกางมาปักเป็นเขต 4 ด้าน หลังคามุงด้วยใบปรังนำมาสานเป็นตับเหมือนตับจากใช้กันแดดกันฝน หลังจากตั้งชุมชนชัดเจนจึงต่อเติมมัสยิดให้มีสภาพดีขึ้นจนถึงปัจจุบัน โดยไม่ได้เคลื่อนย้ายจากที่เดิมแต่อย่างใด ชาวไทยมุสลิมตั้งรกรากอยู่ตามริมลำคลองน้ำเขียวและทำอาชีพประมง ส่วนชุมชนไทยพุทธตั้งบ้านเรือนและจับจองพื้นที่ทำกินอยู่ด้านทิศตะวันตก มีการสร้างวัดน้ำเขียวซึ่งเดิมชื่อ “วัดอินทาราม” เป็นศูนย์รวมจิตใจและการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาร่วมกัน วัดอินทารามนี้ได้รับการบันทึกในราชกิจจานุเบกษาว่าเป็นวัดที่รัชกาลที่ 5 เคยเสด็จมาประทับแรม และได้รับการยกย่องให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง ภายในมีพระบรมสารีริกธาตุให้ประชาชนเข้ามาสักการะบูชา

วิถีชีวิตของชุมชนผูกพันอยู่กับ “คลองน้ำเขียว” มาตั้งแต่อดีต โดยลำคลองเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตทั้งด้านการอุปโภค บริโภค การสัญจรไปมา และการเดินทางค้าขาย ชุมชนมีประเพณีสำคัญที่เกี่ยวกับสายน้ำซึ่งสืบทอดต่อๆ กันมาคือ ประเพณีการแข่งขันเรือพายด้วยลำไม้ไผ่ (เนื่องในวันตรุษอีดิลฟิตรีของชาวมุสลิม) ซึ่งมีการแข่งขันเรือพายแบบนี้เพียงแห่งเดียวทั้งประเทศ บ้านท้ายเขาจึงเป็นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของคนไทยสองศาสนา

2. ข้อมูลกายภาพ/บริบทพื้นที่

หมู่บ้านท้ายเขาและตำบลน้ำเขียวอยู่ห่างเมืองตราดประมาณ 8 กิโลเมตร

ลำคลองสำคัญที่ไหลผ่านหมู่บ้าน ได้แก่ คลองน้ำเขียว ซึ่งมีต้นน้ำอยู่บริเวณเขาแดงเป็นลำ คลองที่เชื่อมต่อไปยังจังหวัดไทย โดยผ่านบ้านปากคลองน้ำเขียว หมู่ที่ 2 ต.หนองโสน ลักษณะลำคลองคดเคี้ยวผ่านผืนป่าชายเลนที่ชุมชนร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องปลูกฟื้นฟูขึ้นจนมีสภาพที่สมบูรณ์ขึ้นมากในปัจจุบัน

3. ข้อมูลประชากร

ปัจจุบันบ้านท้ายเขามี 3 กลุ่มบ้านย่อย ได้แก่ กลุ่มบ้านไร่เจ๊ก กลุ่มบ้านท้ายเขา และกลุ่มบ้านเกาะลอย มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 394 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 1,423 คน เป็นชาย 718 คน และ หญิง 705 คน

4. การศึกษา/ศาสนา

ประชากรนับถือศาสนา พุทธ และอิสลาม

5. สุขภาพ/สาธารณสุขโรค

มีสถานอนามัย จำนวน 1 แห่ง ได้แก่ สถานีอนามัยตำบลน้ำเขียว

ถนนทางหลวงแผ่นดินสายตราด-แหลมงอบ (หมายเลข 3148) ผ่านกลางชุมชนน้ำเขียวไปยังอำเภอแหลมงอบ (เกาะช้าง)

การคมนาคมทางน้ำ มีคลองที่ใช้เป็นทางสัญจรทางน้ำ คือคลองน้ำเขียวไหลออกสู่อ่าวไทย มีท่าเทียบเรือเอกชน 1 แห่ง คือ ท่าเทียบเรืออู่ถ้ำ

6. อาชีพ รายได้ ภาวะหนี้สิน

คนในชุมชนท้ายเขาที่มีอาชีพหลักจากการรับจ้าง รองลงมาคืออาชีพหลักในการค้าขาย จากนั้นคืออาชีพจากการเกษตร ซึ่งได้แก่ สวนยางพารา และสวนผลไม้ เป็นต้น และประกอบอาชีพลูกจ้างของรัฐหรือรับราชการ อาชีพประมง ได้แก่ การวางลอบปู จับปลา หอย และสัตว์น้ำบริเวณลำคลอง ป่าชายเลนและใกล้ชายฝั่ง และประกอบอาชีพหลักที่เป็นธุรกิจส่วนตัว

คนในชุมชนท้ายเขามีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนประมาณ 164,392 บาท/ปี มีหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือน 170,531 บาท

7. วัฒนธรรม/ความเชื่อ

ตามประเพณีไทยนิยม และความเชื่อทางศาสนา

8. กลุ่ม/องค์กร

กลุ่มองค์กรในด้านกองทุน/สาธารณสุขและสวัสดิการสังคม	กลุ่มอาชีพ	กลุ่มด้านการท่องเที่ยวและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
- กองทุนเงินล้าน	- กลุ่มสานงอบ	- กลุ่มโฮมสเตย์ - กลุ่มเรือเล็ก - กลุ่มมัคคุเทศน์ - กลุ่มคนต้นน้ำ - กลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลน (ตั้งปี 2554 สมาชิก 9 คน)

9. ประชาญ์/ผู้รู้ชุมชน

ชุดความรู้	ผู้รู้
1.ประวัติศาสตร์ชุมชน พัฒนาการในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน-ชายฝั่ง	ยะเยอ ภูมีมาโนช, หมัด จิกกร, ฮับ รัตติลา
2.องค์กรเพื่อการจัดการป่าชายเลน-ชายฝั่งอย่างยั่งยืน	เยาวภา ภูมีมาโนช, กาหลง ภูมีมาโนช, รักเสห์ ภูมีมาโนช, ประเมิน ภูมีมาโนช, อนุรัตน์ ภูมีมาโนช, ดวงรัตน์ ถนอมวงษ์, ลัดดาวัลย์ ถนอมวงษ์, จรรจิจา ถนอมวงษ์, จัน กันทิโกวิท, ปารีฉัตร จิกกร
3.กองทุนเพื่อการจัดการป่าชายเลน-ชายฝั่งอย่างยั่งยืน	-
4.ระบบนิเวศป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่ง	ไพโรจน์ ภูมีมาโนช
5.การจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืน	ภิรมณ์ ถนอมวงษ์, ประสาร ยิ้มแจ่ม
6.การใช้ประโยชน์/เพิ่มมูลค่าทรัพยากรป่าชายเลนและชายฝั่งอย่างยั่งยืน	จารึก มหันตริยะ, ตู โสมานันท์, ประมวล มากศิริ

10. การจัดการทรัพยากร (ดิน น้ำ ป่า)

10.1 การพึ่งพิงทรัพยากร

ป่าชายเลนบ้านท้ายเขาอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าท่าตะเภา-ป่าน้ำเขียว พื้นที่ป่าชายเลนรอบชุมชนท้าย เขาเสื่อมโทรมลงเนื่องจากผ่านการทำสัมปทานตัดไม้และการใช้สอยของคนในชุมชนทั้งเพื่อทำไม้ฟัน เผาถ่าน และการตัดไม้สร้างบ้าน ป่าที่สมบูรณ์มีไม้ที่สำคัญทั้งโกงกาง ลูย หลังจากหยุดการสัมปทานมีสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 4 (ตราด) เข้ามามีบทบาทหลักในการจัดการป่าชายเลนในพื้นที่ทั้งป้องกันการลักลอบตัดไม้และดำเนินงานปลูกฟื้นฟูป่า

คนในชุมชนท้ายเขาที่ได้รับประโยชน์โดยตรงจากป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่ง คือ กลุ่มชาวบ้านที่มีอาชีพประมงพื้นบ้าน และบางส่วนยังตัดไม้จากป่าชายเลนมาเพื่อซ่อมแซมบ้านเรือน

10.2 พัฒนาการในการจัดการป่าของชุมชน

ปีพ.ศ. 2548 เกิดความร่วมมือระหว่างสถานีป่าชายเลนฯ เทศบาล และชุมชนจัดตั้งศูนย์ศึกษาธรรมชาติระบบนิเวศป่าชายเลนขึ้นบริเวณพื้นที่ป่าชายเลน 30 ไร่ใกล้กับชุมชน มีการสร้างเส้นทางศึกษาธรรมชาติในป่า หอดูนก และป้ายนิทรรศการตามจุดต่างๆ และเริ่มมีการปลูกป่าชายเลนร่วมกันในบริเวณที่เป็นพื้นที่ว่างและเสื่อมโทรมเป็นประจำทุกปี

พ.ศ. 2549 เทศบาลตำบลน้ำเขียว นำโดย นายศักดิ์ชัย เอี่ยมบุญฤทธิ์ นายกเทศมนตรี ให้การสนับสนุนชุมชนในตำบลโดยเฉพาะอย่างยิ่งหมู่ 1 บ้านท้ายเขา และ หมู่ 3 บ้านน้ำเขียว ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อสร้างให้ชุมชนมีความเข้มแข็งพร้อมทั้งตระหนักในทรัพยากรท้องถิ่นที่มีอยู่ในชุมชน รวมทั้งภาคภูมิใจในประเพณี วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตของตนเอง โดยมีกิจกรรมการท่องเที่ยว คือ การเดินชมวัฒนธรรมท้องถิ่นและวิถีชีวิตของชุมชน 2 ศาสนา การเดินชมป่าชายเลน การนั่งเรือเล็กชมธรรมชาติ การแนะนำการท่องเที่ยวโดยมัคคุเทศก์น้อย การพักโฮมสเตย์ และการร่วมทำกิจกรรมกับคนในชุมชน เช่น ปลูกป่าชายเลน จับสัตว์น้ำในลำคลองและหน้าทะเล ในช่วงนี้ชุมชนจัดตั้งกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มเรือเล็ก กลุ่มโฮมสเตย์ กลุ่มมัคคุเทศก์ ซึ่งนอกจากกลุ่มเหล่านี้ยังมีกลุ่มอาชีพอื่นๆ ในชุมชนที่ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว เช่น กลุ่มสานออบ การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวโดยชุมชนของตำบลน้ำเขียวได้รับความสนใจอย่างดีจากนักท่องเที่ยวและกลุ่มชุมชนที่เข้ามาศึกษาดูงาน และตั้งแต่ พ.ศ. 2551 เป็นต้นมาได้รับการสนับสนุนการประชาสัมพันธ์โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และได้รับรางวัลหลายรางวัลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

พ.ศ. 2551 ผู้นำชุมชน นำโดย สมาชิกสภาเทศบาลเยวภา ภูมิมาโนช และผู้ใหญ่ดวงรัตน์ ถนอมวงษ์ นำเยาวชนในชุมชนทำกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม คือ การเก็บขยะในลำคลอง และนำไปสู่การรวบรวมเยาวชนจัดตั้งเป็นกลุ่ม “เยาวชนคนต้นน้ำ” ขึ้นซึ่งเป็นเด็ก ๆ ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงเยาวชน โดยเยาวชนเข้าร่วมด้วยความสนใจ และความต้องการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ปัจจุบันมีเยาวชนในกลุ่มประมาณ 40 คน

10.3 รูปแบบการจัดการป่า

แนวทางการจัดการป่าชายเลนของชุมชนท้ายเขาในช่วงที่ผ่านมาเน้นการปลูกฟื้นฟู และการสนับสนุนบทบาทเยาวชนในการดำเนินกิจกรรมทางด้านสิ่งแวดล้อม คือ การเก็บขยะ อนุรักษ์เรื่องการค้าแยกขยะ ฟื้นฟูความสะอาดให้กับลำคลอง นอกจากนี้เยาวชนยังมีบทบาทในการนำนักท่องเที่ยวและคณะผู้มาศึกษาดูงานให้เรียนรู้วิถีชีวิตและทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน หน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนชุมชน

นอกจากสองหน่วยงานหลัก คือ เทศบาลตำบลน้ำเขียว และ สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 4 (ตราด) ยังมีโครงการสนับสนุนเครือข่าย 6 ตำบล ที่ได้รับการสนับสนุนจาก UNEP, กองทุนสิ่งแวดล้อมโลก โดยผ่านทาง UNDP เข้ามาช่วยขยายผลการดำเนินงานของชุมชนและเสริมสร้างความเข้มแข็งของผู้นำชุมชนผ่านกิจกรรมและเวทีการเรียนรู้ในระดับต่างๆ ระหว่างปี 2551-2553

จากเดิมที่มีผู้นำทางการและคณะกรรมการชุมชนทำหน้าที่เป็นผู้นำและประสานงานเกี่ยวกับกิจกรรมด้านการจัดการป่าชายเลน ปัจจุบันบ้านท้ายเขาตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนขึ้นโดยมีสมาชิก 9 คน เพื่อทำหน้าที่ประสานงานและร่วมดำเนินงานกับหน่วยงานต่างๆ แนวทางปัจจุบันนอกจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ร่วมมือกับเทศบาลตำบลน้ำเขียว ชุมชนยังเป็นหนึ่งในเครือข่ายอาสาสมัครพิทักษ์ป่าชายเลนที่ได้รับการสนับสนุนจากสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 4 (ตราด) โดยจะเน้นกิจกรรมการลาดตระเวนร่วมกันทุกเดือน ในด้านการฟื้นฟูป่าชายเลนชุมชนยังพูดคุยถึงแนวทางการฟื้นฟูโดยการเสริมพันธุ์ไม้อื่นๆ นอกเหนือจากไม้โกงกาง และมีกติกาและข้อตกลงด้านการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนร่วมกัน

10.4 กิจกรรมเกี่ยวกับการจัดการป่า

แนวทางปัจจุบันนอกจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ร่วมมือกับเทศบาลตำบลน้ำเขียว ชุมชนยังเป็นหนึ่งในเครือข่ายอาสาสมัครพิทักษ์ป่าชายเลนที่ได้รับการสนับสนุนจากสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 4 (ตราด) โดยจะเน้นกิจกรรมการลาดตระเวนร่วมกันทุกเดือน ในด้านการฟื้นฟูป่าชายเลนชุมชนยังพูดคุยถึงแนวทางการฟื้นฟูโดยการเสริมพันธุ์ไม้อื่นๆ นอกเหนือจากไม้โกงกาง และมีกติกาและข้อตกลงด้านการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนร่วมกัน

10.5 ทิศทางและแนวทางการจัดการในอนาคต

ในทัศนะของคนในชุมชนมองว่าป่าชายเลนและชายฝั่งมีความสำคัญในด้านที่เป็นแหล่งอาหารและแหล่งรายได้ และถึงแม้ว่าจะมีผลกระทบจากการใช้ประโยชน์น้อย แต่บางส่วนมีความกังวลเกี่ยวกับการใช้เครื่องมือที่ส่งผลกระทบต่อสัตว์น้ำวัยอ่อนบริเวณหน้าทะเลจากชาวบ้านจากนอกพื้นที่ รวมทั้งจำนวนคนจับสัตว์น้ำที่มีมากขึ้นที่อาจจะส่งผลกระทบต่อปริมาณสัตว์น้ำในอนาคต ความท้าทายอีกอย่างหนึ่งคือคนทำงานที่มีแกนนำหลักอยู่เพียงไม่กี่คน และแต่ละคนต้องรับผิดชอบหลายหน้าที่ ซึ่งสร้างความเหนื่อยล้าให้กับผู้นำหลักบ้าง ชุมชนยังมีความสนใจเพิ่มเติมพันธุ์พืชอื่นๆ ที่สำคัญเข้าไปในป่าชายเลนเพื่อเพิ่มความหลากหลายในป่า ความสนใจอีกเรื่องหนึ่งคือการสร้างการเรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศป่าชายเลนแก่เยาวชนหรือกลุ่มคนที่สนใจในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีชุดข้อมูลที่จำเป็น รวมทั้งผู้รู้ที่สามารถอธิบายและให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวหรือกลุ่มคนที่เข้ามาศึกษาดูงานได้อย่างเหมาะสม